

ARTYKUŁY LOGOPEDYCZNE

„Człowiek – ssak, który mówi”

Dla większości z nas mowa jest czynnością tak oczywistą, że nie zastanawiamy się wcale nad jej znaczeniem. Ale czy moglibyśmy wyobrazić sobie nasze życie bez możliwości mówienia? Pewnie byłoby to trudne, gdyż mowa jako środek komunikowania się, jest jedną z naszych najważniejszych umiejętności – umiejętnością porozumiewania się za pomocą słowa. Porozumiewanie się językowe z otoczeniem to odbieranie i pełne rozumienie komunikatów słownych, a także ich nadawanie. Dzięki zdolności rozumienia mowy poznajemy otaczającą nas rzeczywistość, zdobywamy wiedzę i doświadczenie. Dzięki umiejętności mówienia jesteśmy w stanie wyrazić swoje uczucia, pragnienia, spostrzeżenia, sądy i opinie.

Aby czynność porozumiewania się przebiegała u nas i naszych dzieci prawidłowo, musimy posiadać kompetencję językową, czyli dysponować rozwiniętym systemem językowym. Ważne jest jak dziecko mówi, ale jeszcze ważniejsze, co mówi; czy jest zdolne do rozumienia komunikatów wyrażonych nawet za pomocą skomplikowanych struktur językowych, czy posiada umiejętność posługiwania się zdaniem rozwiniętym, poprawnym pod względem gramatycznym, czy dysponuje bogatym słownictwem, czy potrafi zadawać pytania oraz tworzyć dłuższe, narracyjne wypowiedzi, spójne i zrozumiałe dla odbiorcy.

Oczywiście kompetencje językowe nie są jedynym warunkiem skutecznego porozumiewania się. Obok niej ważne są tzw. kompetencje komunikacyjne w aspekcie społecznym, sytuacyjnym i pragmatycznym. Dziecko musi nabyć umiejętność dostosowania wypowiedzi do możliwości i społecznej roli rozmówcy, musi potrafić posługiwać się językiem w określonych sytuacjach oraz osiągać za pomocą mowy cel przez siebie zamierzony.

Jeżeli proces rozwoju mowy przebiega prawidłowo, prawidłowy jest też proces myślenia i odwrotnie. Tak jak myślimy, tak mówimy, i tak jak mówimy, tak też myślimy. Myślenie przebiega za pomocą kodu językowego, myślimy słowem i w słowach krystalizują się nasze myśli. Język i mowa organizują i porządkują sposób myślenia i spostrzegania świata. Pozwalają lepiej panować nad własnym działaniem, gdyż możliwe staje się planowanie i kontrola przebiegu wykonywanych czynności. Mowa wywiera wpływ na powstawanie i kształtowanie takich czynności umysłowych jak: spostrzeganie, wyobrażanie, porównywanie, analizowanie i wnioskowanie.

Poziom rozwoju językowego w dużej mierze determinuje możliwości dziecka. Niskie umiejętności języka i w efekcie posługiwanie się jego uproszczoną wersją, będą utrudniać opanowanie nauki czytania i pisania. Ograniczenia językowe wpływają nie tylko na pogorszenie poznawczego, ale także emocjonalnego i społecznego funkcjonowania dziecka. Brak możliwości przedstawienia własnego punktu widzenia czy uzgadniania rozbieżnych stanowisk, bywają przyczyną popadania w konflikty. Wielu ludzi ucieka się do przemocy fizycznej lub gróźb jej użycia po prostu dlatego, że brak im umiejętności werbalnych, dzięki którym mogliby efektywnie osiągać swoje cele. Sprawne posługiwanie się mową to jeden z warunków aktywnego i twórczego uczestnictwa w życiu dziecięcego, jak i dorosłego społeczeństwa. Izolacja społeczna, poczucie osamotnienia, zaniżona samoocena czy poczucie małej wartości, to tylko niektóre z negatywnych zjawisk, wynikające z ograniczeń w porozumiewaniu się.

Chociaż nabywanie języka jest niejako zaprogramowane, to zdolność dziecka do posługiwania się nim rozwija się w kontaktach z innymi ludźmi. Rozwój mowy i aktywności werbalnej przebiega najefektywniej we wspólnocie, w której dziecko odczuwa bliskość innych, ciepło i bezpieczeństwo emocjonalne.

O tym, jak stymulować językowe umiejętności, budzić zaciekawienie językiem oraz wyzwać spontaniczną aktywność słowną w ramach „domowego wychowania językowego”, opowiem Państwu już wkrótce.

Domowe wychowanie językowe czyli jak pomóc dziecku w rozwijaniu mowy

Mowa jest sprawnością, którą należy rozwijać i doskonalić. Prawidłowe kierowanie rozwojem mowy dziecka ma ogromne znaczenie dla językowego funkcjonowania dziecka, którego poziom wyznacza możliwości edukacyjne, zawodowe i relacje z innymi ludźmi.

Dbałość o właściwy rozwój językowy (a nie tylko o poprawę wymowy)
– to główny cel **domowego wychowania językowego**.

Rodzice pamiętajcie, że sami jesteście najlepszymi terapeutami swoich dzieci !!!

Poniżej zaprezentuję Państwu propozycje doskonalenia sprawności językowej i komunikacyjnej Waszego dziecka:

- ◆ **zabawy tematyczne** ukierunkowane na dialog i rozumienie treści słyszanych wypowiedzi – zamawiacie materiały budowlane, które dostawca dowozi ciężarówką: *Czy są u pana długie, wąskie klocki w kolorze zielonym? Proszę mi przywieźć dużo takich klocków.*
- ◆ **zabawy tematyczne** dostarczające wzorce wypowiedzi i zachowań społecznych adekwatne do określonych sytuacji – odgrywanie role w zabawach w sklep, weterynarza, pocztę, stację benzynową, lotnisko, warsztat samochodowy, projektowanie wnętrz itp.
- ◆ **zabawy parateatralne** inspirujące do porozumiewania się i kodujące informacje z zakresu wiedzy ogólnej – aranżujecie sytuację *Leśne przygotowania do zimy* i animujecie dialogi między zwierzętami-kukiełkami: *Dlaczego niedźwiedziu brunatny objadasz się tak bardzo przed zimą? Muszę zgromadzić zapas tłuszczu pod skórą, by przespać zimę w swoim legowisku.*
- ◆ **odgrywanie scenek teatralnych** z podziałem na role z uwzględnieniem osoby narratora na podstawie znanych bajek np. *Czerwony Kapturek, Wilk i koźlątko, Trzy świnki*;
- ◆ **relacjonowanie, opowiadanie, wspomnianie** z zastosowaniem słowa-łącznika *potem* „napędzającego” budowanie wypowiedzi zdanie po zdaniu: *Byłem w szkole - potem - Poszedłem na spacer - potem - Spotkałem kolegę ...*; wspomnianie spotkanie rodzinne u babci Zosi, relacjonujecie zdarzenie na ulicy, opowiadacie historyjki obrazkowe;
- ◆ **słowne formułowanie kilkuetapowych planów działania** zorientowane na świadomą kontrolę wykonywanych czynności i zwiększających zakres samodzielności – tworzycie plan dnia, plan organizacji przyjęcia urodzinowego, plan zakupów, plan przygotowania pizzy, plan ubierania się na dwór: *Najpierw ..., a potem ....*
- ◆ **głośne rozwiązywanie problemów** stymulujące myślenie i komunikację międzyludzką – meblujecie model pokoju drewnianymi klockami imitującymi meble, głośno rozważając pojawiające się problemy i możliwe rozwiązania: *Biurko nie mieści się pod oknem. Przeszujemy biurko czy kupujemy węższy tapczan?*
- ◆ **sterowanie za pomocą poleceń słownych** ukierunkowane na precyzyjność wypowiedzi i rozwój orientacji i wyobraźni czasowo-przestrzennej – rysujecie na bieżąco, na oczach dziecka plan lasu (norka lisa, dziupla sowy, gawra niedźwiedzia); w lesie ślepy borsuk szuka zająca, który pozostawił za sobą strzałki narysowane na ziemi, pomaga mu wiewiórka: *Idź prosto do norki lisa, za nią skręć w lewo ...*
- ◆ **zgadywanie przez definiowanie** rozwijające myślenie logiczne, rozumienie wypowiedzi i koncentrację – kompletujecie sprzęt biwakowy nie za pomocą listy, ale zagadek: *Przynieś mi rzecz, dzięki której w nocy trafimy do namiotu i która zastąpi nam żarówkę.*
- ◆ **„łamanie reguł gry”** – dobrze przyswajacie zasady i reguły gry, następnie ustanawiacie nowe reguły na drodze własnych interpretacji, negocjacji i argumentowania;

- ◆ **tworzenie bajek typu prawda/falsz** mobilizujących do uważnego słuchania – wymyślanie bajkę i wyszukujecie w jej treści elementów nieprawdziwych: *Wczesnym rankiem, gdy słońce już zaszło za horyzont ...*
- ◆ **dubbingowanie** - wyłączacie fonie w oglądanej kreskówce i podkładacie swój własny głos, wymyślając własne dialogi odpowiednie do tego, co widzicie na ekranie;
- ◆ **rozwijanie umiejętności opisu własnych odczuć** – wybieracie ulubiony przedmiot i opisujecie, co by było, gdyby został tym przedmiotem: *Jesteś kubkiem. Jak się czujesz? Uwielbiam, gdy ktoś mnie używa. Lubię sok truskawkowy. Podoba mi się mój niebieski kolor. Wydają ładne dźwięki, gdy uderza się we mnie różnej wielkości łyżeczkami ...*
- ◆ **rozwijanie umiejętności wyjaśniania i uzasadniania** z zastosowaniem pytań *Dlaczego?* i *Po co?* i dwóch schematów zdaniowych z użyciem spójnika *bo* i *żeby* – różnicujecie przyczynę zjawiska (*Dlaczego pada deszcz? Bo kropelki chmury łączą się w duże krople i spadają na Ziemię*) od celu tego procesu w przyrodzie (*Po co pada deszcz? Żeby zapewnić ciągłość obiegu wody w przyrodzie*);
- ◆ **rozwijanie gotowości do zadawania pytań i udzielania odpowiedzi typu *Co będzie, jeżeli...? Co mogłoby się stać, gdyby...?*** – przewidujecie konsekwencje różnych działań i rozważacie słownie kilka możliwości jednocześnie;
- ◆ **rozwijanie twórczej wyobraźni i fantazjowania *Co mogło zdarzyć się potem?*** – wymyślanie nowe zakończenia do bajek, opowiadań, filmów albo tworzenie własne;
- ◆ **zabawy z komputerem** nastawione na komunikację słowną – podejmujecie próbę wyjaśnienia obsługi komputera czy programów, objaśniamy zasady gier komputerowych, uczymy korzystania z poczty elektronicznej itp.
- ◆ **wspólne oglądanie** bajek, programów przyrodniczych, programów edukacyjnych, które zaspokajają ciekawość poznawczą dziecka, mogą inspirować do ciekawych dyskusji oraz do wyszukiwania i pogłębiania wiadomości w dostępnych źródłach informacji tj. internet, encyklopedia, słownik wyrazów obcych;
- ◆ **rysowanie prostych, symbolicznych obrazków** do treści opowiadania, słuchanej bajki dźwiękowej, ułatwiających zrozumienie tekstu i dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych między zdarzeniami; tworzenie z pojedynczych obrazków całych książek wspomagających odtwarzanie z pamięci i kontrolujących plan wypowiedzi;
- ◆ **malowanie abstrakcyjnych obrazków i nadawanie im treści:** *To może być burza piaskowa, która rozpełtała się niespodziewanie...* (a na kartce namalowana plama barwna);
- ◆ **uczenie wierszyków i piosenek z jednoczesnym kreowaniem ruchu dla poszczególnych fraz** jako doskonalenie pamięci słuchowej, koncentracji i wyobraźni;
- ◆ **CZYTANIE, CZYTANIE, CZYTANIE ...** dzieciom, sobie, sobie nawzajem – czytajcie dużo, codziennie, nawet tym dzieciom, które czytają samodzielnie; wyrobienie w dziecku nawyku słuchania i czytania pozwoli im nie ulegać uzależnieniu od telewizji i komputera.

Stopniowe opanowywanie umiejętności językowych i komunikacyjnych będzie możliwe jeśli:

- nie będziecie tłumić w dziecku jego naturalnej skłonności do mówienia przez brak zrozumienia i czasu na wysłuchanie, przez obojętność czy zmęczenie
- będziecie z dzieckiem rozmawiać, a nie odpytywać; sami będziecie opowiadać o sobie
- będziecie podejmować działania ukierunkowane na doskonalenie mowy w sposób spontaniczny, wykorzystując każdą nadarzającą się okazję i zajęcia domowe
- włączycie się do zabaw, będąc w niej partnerem, a nie kierownikiem
- będziecie zauważać nawet małe sukcesy dziecka, chwalać je i tym samym mobilizować.

Życzę sukcesów w nauce mowy i dużo radości ze wspólnie spędzanych chwil z dzieckiem !!!

Anna Bielewicz-Rzepka – neurologopeda

Domowe wychowanie językowe (część II) ***czyli jak czytanie bajek rozwija rozumienie fabuły przez dzieci***

Czytanie dzieciom na głos (nawet tym czytającym samodzielnie) jest jednym ze sposobów wspomagania i doskonalenia rozwoju zdolności językowych i komunikacyjnych Waszego dziecka oraz rozwijania różnych strategii myślenia.

Jak się „bawić” bajką, aby rozwijać u dzieci rozumienie zawartych w niej treści?
na to pytanie odpowiem Państwu, proponując konkretne ćwiczenia i zabawy
w oparciu o znaną bajkę pt. „Trzy małe świnki”.

ODGRYWANIE I ZMIENIANIE FABUŁY BAJEK

- ◆ zachęćcie dzieci do odegrania bajki, tak aby stworzyły one własne dialogi w oparciu o teksty zapamiętane z książeczki
- ◆ odtwórzcie bajkę o trzech świnkach, wymyślając nowe zakończenie
- ◆ zmieńcie całkowicie bajkę - niech wilk stanie się przyjacielem świnek przychodzącym do nich z wizytą; zastanówcie się wspólnie, czy ta zmiana uczyniła bajkę ciekawszą, czy może wręcz przeciwnie?

Odgrywanie bajek to bardzo dobry sposób na to, aby dzieci mogły połączyć słowa z czynnościami (zapamiętujemy aż 90% z tego, co zarówno mówimy, jak i robimy).
Odgrywanie i zmienianie bajek angażuje emocje, dzięki czemu lepiej funkcjonuje pamięć dzieci, rozwija ich wyobraźnię oraz zdolności rozwiązywania problemów.

WYKORZYSTYWANIE PYTAŃ W CELU LEPSZEGO ZROZUMIENIA TEKSTU

- ◆ dowiedzcie się, jaką **wiedzę** Wasze dziecko zakodowało, czyli ile informacji dokładnie zapamiętało; zapytajcie:
  1. Gdzie mieszkały świnki?
  2. Z czego zbudowane były domki świnek?
  3. U której świnki wilk pojawił się najpierw?
- ◆ dopytajcie, czy dziecko **zrozumiało informacje** zawarte w bajce:
  1. Ile świnek straciło swoje domy przez wilka?
  2. Jak świnki zareagowały na zniszczenie ich domków? Co zrobiły?
  3. Czy trzecia świnka straciła swój dom?
- ◆ porozmawiajcie o tym, co dzieci wiedzą o świnkach i wilku, czyli jak **wykorzystują informacje**:
  1. Wilk chciał zdmuchnąć domy świnek. Czy mógłby się dostać do środka w inny sposób?
  2. Czy byliście kiedyś tak wystraszeni, jak dwie pierwsze świnki?
  3. Które zachowania świnek mogą występować też u ludzi i w jakich sytuacjach?
- ◆ przyjrzyjcie się kilku ciekawym wydarzeniom z bajki, czyli dokonajcie **analizy informacji**:
  1. Które wydarzenia byłyby możliwe w prawdziwym świecie, a które nie?
  2. Jakie wydarzenie powtarza się w bajce kilkakrotnie?

- ◆ zastanówcie się, jak zmiana jednego elementu mogłaby wpłynąć na całą historię, czyli dokonajcie **syntezy informacji** (połączcie informacje w nowy sposób):
  3. Co by się stało, gdyby wilk był przyjacielem trzech świnek?
  4. Co by się stało, gdyby trzecia świnka poradziła swoim przyjaciołom, aby także zbudowali domy z cegły?
- ◆ dowiedzcie się, co dzieci sądzą o bajce, czyli dokonajcie **oceny**:
  1. Gdybyście mogli zostać którymś z bohaterów bajki, to kogo byście wybrali?
  2. Czy uważacie, że trzecia świnka powinna wcześniej ostrzec swoich przyjaciół, że ich domki są zbyt słabe?

Właściwie postawione pytania pozwalają sprawdzić, czy dzieci zrozumiały wystuchaną bajkę i pomagają dzieciom poukładać sobie w głowie nowe informacje i dopasować je do tego, co już wiedzą. Należy zachęcać także dzieci do zadawania pytań i proszenia o wyjaśnienia, ponieważ kiedy one to robią, macie Państwo pewność, że zastanawiają się nad tematem.

SKŁANIANIE DO WYSIŁKU UMYSŁOWEGO I ROZWIJANIA MYŚLENIA

- ◆ wyciągnijcie wnioski na temat kwestii, o których nie powiedziano wprost, czyli dokonajcie **wnioskowania**, np. zapytajcie dzieci, czy potrafią określić uczucia bohaterów na podstawie ich wyglądu na obrazkach, albo zachęćcie do przewidywania z obrazków, co się wydarzy za chwilę
- ◆ uczyćce dostrzegać schematy, czyli dokonajcie **porządkowania**, np. zastanówcie się według jakiego schematu zbudowana jest fabuła bajki, albo ponumerujcie kolejno wydarzenia i zastanówcie się, czy mogłyby nastąpić w innej kolejności
- ◆ **zaopiniujcie**, np. osądźcie, czy dwie pierwsze świnki słusznie postąpiły poświęcając swój czas na zabawę, albo zastanówcie się, w jaki inny sposób można by uniknąć problemów dwóch pierwszych świnek, albo pomyślcie, dlaczego trzecia świnka pomogła przyjaciołom
- ◆ dokonajcie **porównywania**, np. porównajcie z dziećmi postać wilka z bajki o „Trzech małych świnkach” i z bajki o „Czerwonym Kapturku”
- ◆ wskażcie na **związki przyczynowo-skutkowe**, np. wyróżnijcie główne zdarzenia w bajce i zastanówcie się jakie elementy łączą ze sobą poszczególne zdarzenia oraz w jaki sposób zdarzenia wynikają kolejno z siebie
- ◆ potrenujcie **przewidywanie**, np. przeczytajcie bajkę do jakiegoś fragmentu i porozmawiajcie o tym, co się może wydarzyć dalej, albo zmieńcie zachowanie pierwszej świnki w sprawie budowania domu i próbujcie przewidzieć, jak ta zmiana mogłaby wpłynąć na całą historię

Aby usprawniać u dzieci zdolność do myślenia, można pomóc im lepiej zorganizować ich sposób rozumowania, aby mogły sobie radzić z bardziej złożonymi problemami. Stosowanie głośnego myślenia podczas rozwiązywania problemów (a jest nim choćby praca nad tekstem bajki zaprezentowana powyżej) pozwala śledzić tok rozumowania dzieci i wpływać na jego skuteczność.

Życzę Państwu i Waszym dzieciom powodzenia i dobrej zabawy, a także zapraszam do następnego numeru gazetki do wspólnego rozwijania u dzieci zdolności wystawiania się.

Anna Bielewicz-Rzepka - neurologopeda